

Наталія Пась
(Камінь-Каширський)

КОЛЕКЦІЯ ЖІНОЧИХ СОРОЧОК КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО ПОЛІССЯ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ У ФОНДАХ КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОННОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Значимість народного мистецтва важко виміряти якоюсь величиною, бо тисячолітні духовні надбання – то безцінний скарб, який утримує в собі зв'язок усіх попередніх поколінь, їх генетичний код і матеріальну пам'ять, то дзеркало душі і творчої сили того, хто його плекав.

Народне мистецтво Північно-Західного Полісся, у межах якого розташований Камінь-Каширський район, що на Волині, – багате і водночас просте. Воно й дотепер не спотворене втручанням цивілізації.

Традиційне вбрання поліщуків, яке чи не найбільше зберегло автентичні особливості та елементи, підкреслює їх працьовитість, невибагливість, дбайливість, схильність до охайності та чистоти.

Збірка жіночої сорочки Камінь-Каширського Полісся кінця ХІХ – початку ХХ ст., яка зберігається у фондах Камінь-Каширського районного краєзнавчого музею і укомплектована як результат етнографічних експедицій музейних працівників у села району, налічує тридцять шість одиниць. Вона репрезентує жіночу сорочку сс. Михнівка, Черче, Видричі, Ворокомле, Гута-Камінська, Нуйно, Клітицьк, м. Каменя-Каширського. Колекція є невеликою за кількістю, але досить вартісною, бо містить виняткові речі і дає хорошу можливість прослідкувати особливості крою, оздоблення, структури тканини жіночої сорочки Камінь-Каширського Полісся.

До речі, поповнити фонди музею екземплярами народного вбрання стає дедалі важче, зважаючи на те що його взагалі лишилося мало; те ж, яке ще збереглося, селяни віддавати не хочуть, мотивуючи тим, що це є родинна реліквія. Боляче констатувати той факт, що вишиті сорочки ще й тепер кладуть («встеляють») у труну літнім людям. Особливо фанатично до цього ставляться жителі с. Полиці.

У комплекті народного костюма сорочка є головним його складником. Вона цікавить не лише як річ практична чи захисна, але й така, що має символічне, обрядове значення і визначає етнічну та соціальну належність її носіїв.

Навіть буденна сорочка поліссянки виглядала естетично, бо була прикрашена орнаментом, хоч і скромно. Серед колекційних екземплярів впадає у вічі повсякденна проста жіноча сорочка і святкова – вишукана, яскрава. Одружені жінки віддавали перевагу більш стриманому в кольорах вбранню, аніж дівчата, а вдови носили сорочки, в яких домінуючими були темні кольори.

На вечорницях і вдосвіта готували жінки і дівчата прядиво з льону та конопель, вибілювали, згодом ткали полотно, а лише тоді шили з нього одяг для себе і всієї сім'ї.

Для Камінь-Каширського регіону кінця ХІХ – початку ХХ ст. характерні жіночі сорочки так званого уставкового крою, тобто з плечовими вставками – «уставками», завдяки яким було зручніше зшивати деталі, і «сорочка тримала форму» [1]. У деяких селах (скажімо, сс. Видричі, Нуйно) сорочку шили з вузького полотна, тому для забезпечення достатньої довжини доточували нижню частину куском тканини, яку називали «підточка» [2; 3]. Це було грубіше полотно, як правило, конопляне, виготовлене зі стебел конопель із чоловічими квітками, які зветься «поскіль»; дуже рідко для цієї цілі використовували матірку – стебла конопель із жіночими квітками. «Підточка» могла бути менш вибілена і зовсім не орнаментувалася по низу.

Комірець для поліської жіночої сорочки шили двох видів: відлогий і стоячий; обидва застібалися під саму шию. Переважна більшість рукавів на зап'ясті оздоблена технікою художнього морщення, яка переходить у манжет. Досить рідко, проте трапляється сорочка, в якій рукав пошитий без манжета, лише знизу густо призібраний; інколи місце зборок стримано оздоблювалося [4].

Щодо декорування, то зібрані в музейній колекції сорочки поділяються на кілька видів: вишиті, виткані та комбіновані, тобто такі, що оздоблені і вишивкою, і ткацтвом.

Рясно оздоблювали майстрині рукав сорочки і плечову вставку, більш скромно – пазуху і комірець; манжет у буденному вбранні орнаментувався рідко.

Існує чимало технік ткацтва, проте на Камінь-Каширському Поліссі здавна улюбленим є так званий перебір (у с. Нуйно називають по-різному: «насови», «натики», відповідно – «насовувати», «натикати» [5]). Ця техніка дозволяє вільне розміщення візерунка на полотні, забезпечує смугасті композиції і створює рельєфний орнамент [6]. До речі, сучасне поліське ткацтво дуже добре зберегло його традиційний характер, адже це ремесло і тепер популярне серед жінок у сс. Видерта, Нуйно, Воегоща, Полиці.

Технікою «перебір» поліські ткалі уміло комбінували на полотні різноманітні геометричні чи геометризовані візерунки, поперечні смуги – дрібні, широкі, густі, створюючи таким чином чудові декоративні мотиви.

Як правило, домінуючим кольором у ткацтві був червоний з усіма його відтінками, а вкраплення чорного або сірого надавало малюнку виразності. Загалом червоної барви було найбільше на поліській жіночій сорочці, мабуть, тому, що цей колір веселить, посилює почуття, створює хороший настрій. Та все-таки в достатній мірі наявні зелений, синій, фіолетовий, бордовий, жовтий кольори, «щоб вишивка усміхалась».

Часто трапляються сорочки, в яких виткані дрібні орнаментальні смуги, розміщені на рівні грудей, незалежно від того, декорована сорочка тканим візерунком чи вишивкою [7]. Серед поліських жінок були популярними сорочки, в яких рукав, а іноді й уставка, був орнаментований таким чином: по витканому «у клітинку» полотні створювався візерунок технікою вишивки «занизування», яка імітує ткацтво, створюючи таким чином цілісний образ [8].

Вишукано виглядає колекційна сорочка, рукав якої витканий червоними нитками різних відтінків з почерговим вкрапленням білої барви [9]. Слід зауважити, що білі нитки («біль») є досить рідкісними в орнаментиці поліських сорочок.

Поліська вишивка – то не лише безцінний пласт духовно-мистецької культури українського народу, а й глибока естетична насолода, вияв краси людської душі і одвічне прагнення людини до ідеалу.

Використання майстринями-полісянками таких технік вишивки, як «гладь», «коса гладь», «хрестик», «ретязь», «штапівка», «різь», «занизування» тощо, підкреслювало їх вишуканий смак і бажання творити довершені речі. Формуючи різноманітні рослини, геометричні, подекуди – зооморфні візерунки або ж майстерно їх поєднуючи, вишивальниці створювали образи, закодуючи в них весь навколишній світ.

Традиційною технікою оздоблення на Камінь-Каширському Поліссі залишається вишивка «хрестиком», яка, переконані поліщукки, є не лише прикрасою, а й оберегом від зла та лихого ока. Проте в кінці XIX – на початку XX ст. достатньо популярною була й техніка «занизування». Характерною особливістю «занизування» є те, що нитки йдуть по всій довжині чи ширині тканини. Цією технікою створювали різної величини ромби, прямокутники, зубці або прямі лінії з чергуванням стібків різної форми [10].

У музейній колекції зберігається цікава жіноча сорочка, рукав якої декорований кольоровими нитками технікою «занизування» і мережкою, яка має назву «прутик» (належить до прозоро-лічильних технік), створюючи досить гармонійний образ [11].

Оригінальні восьми-, шести- та чотирикутні розетки формували вишивальниці техніками «гладь» і «коса гладь» [12]. Можливо, саме про такі восьмипелюсткові розетки згадувала Олена Пчілка, називаючи їх «зірками на волинському небосхилі».

Найбільш розповсюджений вишитий орнамент на поліській сорочці – рослинний; на ньому чітко проглядаються листки, стилізовані квіти: троянди, різнокольорові фіалки, поодинокі чи зібрані в букет, цвіт барвінку, Дерево життя тощо.

Серед різноманітних композиційних схем на рукавах колекційних сорочок впадає у вічі досить рідкісний і цікавий сюжет: пара птахів з високо піднятими крильми охороняє гніздо, в якому лежать пташині яйця. Безперечно, цей мотив є символом родинного щастя, довгого сімейного життя і радісного очікування потомства – продовження життя на землі. По краях – два самотні птахи на гнізді, в яких немає яєць, тобто немає й майбутнього [13].

Окрім буденних, святкових (в тому числі – обрядових) жіночих сорочок, виділяли жнивні. Якщо святкова сорочка поліської жінки могла бути лляна або крамна (з перкалю), яка, до речі, вважалась багатшою, то на жнива – лише лляна [14].

Збірка жіночої сорочки у фондах Камінь-Каширського районного краєзнавчого музею репрезентує глибинне народне мистецтво Північно-Західного Полісся кінця ХІХ – початку ХХ ст., його простоту і велич, досконалість і творчий досвід майстрів.

Народне мистецтво спонукає нас до усвідомлення цінності і неповторності української культури і є дієвим засобом впливу на сучасні культурні та етносоціальні процеси в Україні.

Джерела

[1], [2], [14] – записано у вересні 2008 р. в с. Гута-Камінська Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. від Н. Н. Ханейчук, 1938 р. н.

[3] – фонди Камінь-Каширського краєзнавчого музею (далі – КККМ), інв. № 331, 768, 865, 1050.

[4] – КККМ, інв. № 559.

[5] – записано у вересні 2008 р. в с. Нуйно Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. від Н. П. Химчик, 1955 р. н.

[6] – КККМ, інв. № 335, 566.

[7] – КККМ, інв. № 335, 578, 1050.

[8] – КККМ, інв. № 577, 578.

[9] – КККМ, інв. № 865.

[10] – КККМ, інв. № 337, 520.

[11] – КККМ, інв. № 337.

[12] – КККМ, інв. № 791.

[13] – КККМ, інв. № 1050.